

Úvod do ekonomie

Týden 2

Tomáš Cahlík

Obsah

- Socialistický ekonomický systém
- Reformy socialistického systému
- Transformace socialistického systému na kapitalistický systém
- Zkouškové otázky, Informační zdroje a Navazující kurzy na IES FSV

Historie ekonomického myšlení: Karl Marx, David Ricardo

Racionální chování: analýza nákladů a výnosů – hlavní nástrahy iracionality

ignorování nákladů příležitosti

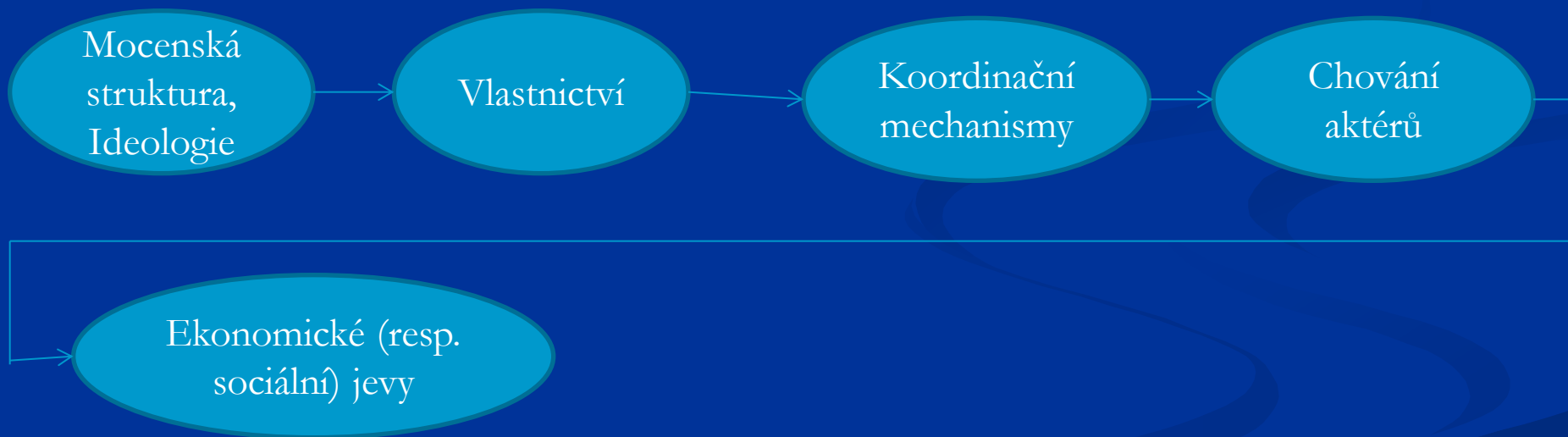
zahrnutí utopených nákladů

měření nákladů a výnosů jako poměrů, ne jako částek

chybné porozumění rozdílu mezi průměrným a mezním

Socialistický ekonomický systém

- ❑ Základní schéma vysvětlující propojení politiky a ekonomie (ostatně i sociologie):

Socialistický ekonomický systém

- Mocenská struktura: diktatura proletariátu vedeného komunistickou stranou.
- Ideologie: marxistický světový názor
 - Veškeré dějiny byly dějinami třídních bojů. Jednotlivé socio-ekonomické formace jsou charakterizovány tím, jaký je nejdůležitější výrobní faktor. Třídy jsou definovány vztahem k nejdůležitějšímu výrobnímu faktoru. Existence tříd vede k vykořisťování ovládané třídy vládnoucí třídou, která nejdůležitější výrobní faktor vlastní.
(Zde Marx (1818 – 1883) navazuje na Pierre Josepha Proudhona (1809 – 1865).)

Socialistický ekonomický systém

■ Ideologie: marxistický světový názor

- Směr dějinného vývoje je dán, vývoj po kapitalismu nutně vede k beztřídnímu komunismu, ve kterém bude odstraněno vykořisťování. Nemá smysl tomuto nutnému vývoji odporovat. Pro odstranění tříd je nutné zespolečenštění výrobních prostředků. Socialismus je přechodné období mezi kapitalismem a komunismem, ve kterém musí diktatura proletariátu zlomit odpor kapitalistů – vykořisťovatelské třídy v kapitalismu. Všechny prostředky, které tato diktatura používá, jsou morální, protože pomáhají přechodu k vyššímu společenskému řádu. (Zde Marx (1818 – 1883) navazuje na Hegela (1770 – 1831) a Feuerbacha (1804 – 1872).)

Socialistický ekonomický systém

- Ideologie: marxistický světový názor
 - Hodnota zboží je dána společensky nutnou prací na jeho výrobu. Kapitalisté akumulovali kapitál tím, že si присvojovali část hodnoty vytvořené dělníky. To je další důvod, proč je spravedlivé, aby kapitál přešel ze soukromých rukou do veřejného vlastnictví. (Zde Marx navazuje na D. Ricarda (1772 – 1823) a jeho pracovní teorii hodnoty.)
- Vlastnictví: společenské vlastnictví výrobních prostředků

Socialistický ekonomický systém

- Koordinační mechanismy: byrokratická koordinace, v ekonomice pomocí příkazového centrálního plánování. Trh, který by alokoval výrobní faktory tak, aby byly maximálně uspokojovány preference spotřebitele neexistuje, neexistují ani tržní ceny. Centrální plánování vychází z preferencí centrálního plánovače (komunistické strany, diktátora), ty jsou ovšem mediálně prodávány jako společenské preference. Tzv. „nomenklaturní systém“ zajišťuje totalitární (tj. ve všech oblastech života) ovládání celé společnosti komunistickou stranou.

Socialistický ekonomický systém

- Chování aktérů: snaha diktátora vytvořit morální motivaci, místo soukromých cílů se mají sledovat vyšší společenské cíle (tj. cíle diktátora demagogicky maskované jako společenské cíle). Základní motivací je ovšem strach.

Socialistický ekonomický systém

■ Ekonomické jevy:

- Neefektivita ve výrobě – příkazové centrální plánování funguje špatně
- „Kreativní destrukce“ ([Joseph Schumpeter \(1883-1950\)](#)), tj. inovační aktivita neprobíhá, dochází k technickému zaostávání za kapitalistickými státy.
- Nedostatek, fronty skoro na všechno.
- Právo a povinnost pracovat – neexistuje otevřená nezaměstnanost, zaměstnanci ovšem často nemají co dělat (tzv. skrytá nezaměstnanost)
- Diferenciace ve společnosti: „Všichni jsou si rovni, ovšem někteří jsou si rovnější.“
- A mnohé další..

Reformy socialistického systému

- V porovnání s liberálním kapitalismem, který se postupně vyvíjel po staletí a ve kterém se prakticky nedá určit příčinná závislost mezi jednotlivými obdélníky základního schématu (šlo to od trhu ke svobodě či od svobody k trhu?), je na počátku socialistické ekonomiky vždy převzetí moci komunistickou stranou a nahrazení stávající ideologie marxistickou ideologií, pak následuje nacionalizace výrobních prostředků, odstranění trhu, zavedení byrokratické koordinace a příkazového centrálního plánování.

Reformy socialistického systému

- Ne ve všech socialistických zemích byly tyto kroky provedeny důsledně, někde zůstal malý podíl soukromých firem koordinovaných omezeným trhem a obchodujících za tržní ceny.
- Vzhledem k problémům socialistických ekonomik prakticky ve všech zemích v různých obdobích probíhaly reformy systému směřující k využívání tržního mechanismu. Reformní pokus v Československu v 60. letech skončil potlačením Pražského jara v roce 1968 okupací armád „spřátelených států“.

Reformy socialistického systému

- Historická zkušenost z těchto reforem ukázala, že soukromý sektor, trh a tržní ceny vždy zůstaly v socialistických ekonomikách cizorodým prvkem problémy spíše prohlubujícím a v 80. letech minulého století převládl názor, že socialistický systém je nereformovatelný, že cestou pro další vývoj je jeho transformace zpět na kapitalismus.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Základní úlohou je přejít od diktatury k demokracii, od totalitarismu k liberalismu a od převažujícího společenského vlastnictví výrobních prostředků k soukromému vlastnictví – tj. privatizace.
- Příznivé mezinárodní podmínky („perestrojka“ a „glasnost“ v SSSR za [M. Gorbačova](#)) a podpora obyvatelstva otevřely okno pro leadery, kteří změnu realizovali (leaderi se v různých zemích rekrutovali z různých prostředí – v Československu disidenti, v Polsku odboráři, v Maďarsku environmentalisté..).

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Existovaly dvě základní transformační strategie, které soutěžily o politickou podporu:
 - Gradualismus: před privatizací je třeba produktivitu státních firem zvýšit jejich restrukturalizací a pak je postupně privatizovat standardními způsoby – např. prodejem.
 - Šoková terapie: řízení státních firem očekávajících privatizaci (a tedy i jejich restrukturalizace) je nemožné. Je třeba co nejrychleji privatizovat a restrukturalizaci nechat až novým soukromým vlastníkům. Vzhledem k objemu privatizovaných firem je kromě standardních metod (např. prodeje) nutné využít i nestandardní metody, např. kupónovou privatizaci.
- V Československu získala politickou podporu šoková terapie.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – základní fakta
 - Státní firmy byly transformovány do akciových společností.
 - 1664 akciových společností bylo úplně či částečně privatizováno ve dvou vlnách od 1991 do 1995.
 - První vlna proběhla na „federální úrovni“, druhá po rozpadu Československa pouze v České republice.
 - V roce 1995 bylo v České republice 6 mil. akcionářů.
Kupónová privatizace měla i vzdělávací efekt – zlepšila znalost občanů o formách vlastnictví, finančních zprostředkovatelích (např. investiční fondy, kterých vzniklo cca 400) a finančních instrumentech (např. akcie), se kterými neměli předtím žádné zkušenosti.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – základní fakta
 - Pomohla vytvořit kapitálový trh. Vznikla [Burza cenných papírů Praha](#).
 - Úspěšně využila dematerializovanou formu akcií – evidence byla elektronická, což bylo na počátku 90. let obdivuhodné.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – kritika
 - neexistuje evidence o divokých formách privatizace, tj. o tom, kolik státního majetku „se vytunelovalo“ během tzv. předprivatizační agónie.
 - Vytvoření nového právního prostředí - v ekonomickém žargonu formálních institucí - se opožďovalo za potřebami ekonomiky. Proběhla řada majetkových přesunů, které by v normálním právním prostředí byly nezákonné.
 - Tržní ekonomika spočívá na etickém chování aktérů na trhu - v ekonomickém žargonu na neformálních institucích. Rychlá privatizace bez jasných pravidel neučí aktéry na trhu etickému chování, což má dlouhodobý dopad na stav neformálních institucí a na rozvoj ekonomiky.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – mechanismus
 - Každý občan si mohl koupit za 1000 CZK voucher, specializované peníze – investiční body – použitelné jen pro nákup akcií privatizovaných firem.
 - Státní agentura „Centrum pro kupónovou privatizaci (CKP)“ byla „tvůrcem trhu“.
 - První vlna měla 5 kol, druhá 6 kol.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – mechanismus
 - CKP stanovilo v každém kole cenu akcií privatizovaných firem v investičních bodech.
 - Akcie firem, ve kterých byla poptávka nižší než nabídka byly prodány.
 - Akcie firem, ve kterých byla poptávka vyšší než nabídka nebyly prodány a CKP případně zvýšilo v dalším kole cenu akcií.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Kupónová privatizace – mechanismus
 - Podobný mechanismus běžně používají tvůrci trhu při tzv. primárních emisích akcií. Brouzdejte chvílku na stránkách [Burzy cenných papírů Praha](#), zejména větev „Průvodce burzou“.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Ekonomické transformaci zemí ve střední a východní Evropě pomohlo to, že měly od počátku 90. let jasný cíl, stát se součástí Evropské unie.
- Evropská unie stanovila v tzv. Kodaňských kritériích (1993) podmínky pro vstup do Evropské unie:
 - Fungující demokracie
 - Fungující tržní ekonomika
 - Zakomponování pravidel přijatých Evropskou unií do legislativního systému země.

Transformace socialistického systému na kapitalistický systém

- Přijetí země do Evropské unie je možné považovat za ukončení transformace. Přijetí znamená, že byla splněna Kodaňská kritéria, a ta se vlastně kryjí s tím, co bylo definováno jako základní transformační úloha.

Zkouškové otázky

1. Co víte o socialistickém ekonomickém systému?
2. Co víte o reformách socialistického ekonomického systému?
3. Co víte o transformaci socialistického systému na kapitalistický systém?

Informační zdroje

- Socialistický ekonomický systém
 - Přednáška a brouzdání po webu, česká Wikipedie (ekonomický systém, socialismus, kapitalismus)
- Reformy socialistického systému
 - Přednáška a brouzdání po webu, česká Wikipedie (Pražské jaro 1968 a související hesla)
- Transformace socialistického systému na kapitalistický systém
 - Přednáška a brouzdání po webu

Navazující kurzy na IES FSV

- History of Economic Thought
- Economic History
- Comparative Economics

Racionální chování

- analýza nákladů a výnosů – hlavní nástrahy iracionality (podle učebnice R. Franka : „Mikroekonomie a chování“)

- ignorování nákladů příležitosti

Aplikace: Mám studovat na UK FSV nebo jít pracovat?

- zahrnutí utopených nákladů

Aplikace: Má jet tříčlenná skupina z Prahy do Vsetína autem či vlakem?

- měření nákladů a výnosů jako poměrů, ne jako částek

Aplikace: Mám jet tramvají ze Žižkova do obchodu na Václaváku, abych ušetřil 100 Kč při 200Kč nákupu?

Mám jet tramvají ze Žižkova do obchodu na Václaváku, abych ušetřil 100 Kč při 2000Kč nákupu?

Racionální chování

- analýza nákladů a výnosů – hlavní nástrahy iracionality
 - chybné porozumění rozdílu mezi průměrným a mezním

Aplikace: Mám malou půjčovnu lodiček na Vltavě.
Když mám tři lodičky, mám si pořídit ještě čtvrtou?
Jaký je optimální počet lodiček?

Racionální chování

Předpokládejme konstantní mezní náklady na další lodičku na den 1000,-Kč

Počet lodiček	Celkový denní výnos	Průměrný denní výnos na lodičku	Mezní denní výnos na lodičku
0	0	0	3000
1	3000	3000	1800
2	4800	2400	1200
3	6000	2000	400
4	6400	1600	